

КИТАБХАНАШҮНАСЛЫГ

---

*ХӘЛИЛ ИСМАЈЬЛОВ,
педагожи елмләр намизәди,
досент*

АЗӘРБАЈЧАНДА КИТАБХАНАЛАРЫН МЕТОДИК ТӘ'МИНАТ СИСТЕМИНИН ФОРМАЛАШМАСЫ

(1946—1960-чы илләр).

Азәрбајчан ССР Назирләр Совети јанында Мәдәни-Маариф Мүәссисәләри Комитәси 1953-чү илин мај ајындан өз фәалијәтини Мәдәнијјәт Назирлији кими давам етдирмәј башлады. Республика Мәдәнијјәт Назирлији јарандыгдан сонра китабханалара рәһбәрлик иши Мәдәнијјәт Назирлијинин мәдәни-маариф мүәссисәләри идарәси тәрәфиндән һәјата кечирилмәј башлады. Мәдәни-маариф мүәссисәләри идарәсинин тәркибинә китабханалар шө'бәси, клуб мүәссисәләри шө'бәси, республика методкабинәси, мәркәзи муһазирә бүросу вә халг јарадычылығы еви дахил иди. Мәдәнијјәт Назирлијинин методики фәалијәтиндән бәһс етмәмишдән әввәл гејд етмәлијәм ки, мәдәни-маариф мүәссисәләри комитәсинин тәғрибән 8 ил әрзиндәки фәалијәти китабханалара методик рәһбәрлик ишиндә хүсуси мәрһәлә сајылмалыдыр. Мәһз бу дөврдә республикада китабханалара методик рәһбәрлик системинин формалашмасынын әсасы гојулмуш вә бу иш Азәрбајчанда китабханашүнаслыг фикринин инкишафына, китабхана ишинин нәзәри-методик принципләр әсасында тәкмилләшдирилмәсинә, әһалијә китабхана хидмәти саһәсиндә мејдана чыхан мүтәрәғги мејлләрин үмумиләшдирилмәсинә вә тәблиғ едилмәсинә, курсларын ихтисас

сөвијјесинин артырылмасына сәмәрәли тә'сир кәстәрмишдир. Китабханалара методик рәһбәрлик иши мәнз бу дөврдә мүстәгил сәһә кими формалашмаға башламыш вә китабхана ишинин бир чох тәшкилати мәсәләләринин, әһалијә китабхана хидмәтинин актуал проблемләринин һәллиндә диггәтәләјиг рол ојнамышды. Республикамызда Мәдәнијјәт Назирлијинин јарадылмасынын китабхана иши сәһәсиндә ән мүһүм әһәмијјәти исә ондан ибарәт иди ки, "Мәдәнијјәт Назирлији дөвләт китабхана шәбәкәси илә јанашы оларағ ајры-ајры идарә вә мүәссисәләрин китабхана шәбәкәләринә дә дөвләт рәһбәрлијини һәјата кечирмәјә баплады ки, бу да республикада китабхана ишинин әләгәләндирилмәси үчүн шәраит јаратды".¹

Республика Мәдәнијјәт Назирлијинин китабханалара методики рәһбәрлик ишиндә һәјата кечирдији илк тәдбир китабхана ишчиләринин ихтисасыны артырмағ мәгсәдилә Ләнкәран шәһәриндә мәдәнијјәт шә'бәси јанында 35 нәфәр рајон, ушағ вә кәнд китабханалары ишчиләри үчүн бир ајлығ китабханачылығ курсунун тәшкили иди. Бу курса ејни заманда Астара, Лерик, Јардымлы, Масаллы, Астраханбазар вә Пушкин рајонларынын китабхана ишчиләри дә'вәт едилмишдиләр.²

1954-чү илдә Мәдәнијјәт Назирлији республикада китабхана ишинә даир методики фәалијјәтин чари вәзифәләрини мүәј-јәнләшдирән мүһүм бир гәрар гәбул етди. Бу гәрар "Кәнддә мәдәни-маариф ишләринин вәзијјәти вә гаршыда дуран вәзифәләр" адланырды.³ Гәрар 1953—1954-чү илләрдә ССРИ-дә кәнд тәсәррүфатынын даһа да инкишаф етдирилмәсинә јөнәл-дилмиш үмумиттифағ тәдбирләринә ујғун тәрздә китабханаларын кәнд тәсәррүфатына кәмәји, бу сәһәдә әдәбијјатын кениш тәблиғи, јерләрдә бу мөвзуда тәдбирләрин кечирилмәси руһунда һазырланмышды. Гәрарда кәнд әһалисинә китабхана хидмәтинин јахшылашдырылмасына јөнәлдилмиш тәдбирләрин методики тә'минатына кениш јер верилди. Гәрарда мәдәни-маариф мүәссисәләри идарәсинин республика методкабинәси васитәсилә 5000 нүсхә хүсуси вәрәгәләр нәшр олунмасы вә памбыгчылығ рајонларында китабханалара, мәдәни чадырлара кәндәрилмәси

¹ Хәләфов А.А. Азәрбајчанда китабхана ишинин тарихи. Бақы, 1974, с. 192.

² Республика МН архиви, ф. 10, с.2, иш 118, в.7-8.

³ Јенә орада в. 31-35.

нәзәрдә тутулурду.¹ Даһа сонра гәрарда М.Ф.Ахундов адына Азәрбајчан Дөвләт Китабханасына тапшырылырды ки, ичтимаи-сијаси, кәнд тәсәррүфаты вә елми-күтләви әдәбијјатын тәблиғ едилмәсинә даир төвсијә сијаһылары, јаддаш вә китаб сәркиси, схем вә диаграмлар тәртиб едиб рајон китабханаларына кәндәрилмәсини тә'мин етсин.² Бунула јанашы МТС вә совхозлара хидмәт едән китабханаларын тәшкилиндә, фондларын комплекtlәшдирилмәсиндә, мүһазирә, мө'рузә вә ичмалларын апарылмасында јахындан иштирак етмәк мәркәзи китабханалара һәвалә едилмишди. Беләликлә, 50-чи илләрин биринчи јарысында китабханалара методики рәһбәрлик иши әсасән кәнд әһалисинә китабхана-библиографја хидмәтинин тәкмилләшдирилмәсинә истигамәтләндирилмишди. Бу өзүнү китабхана ишинә даир тәшкилати-методики фәалијјәтин бүтүн форма вә үсулларында тапырды.

Белә ки, нәзәрдән кечирдијимиз дөврдә республика китабхана ишчиләри тәрәфиндән рәғбәтлә гаршыланан бир сыра марағлы вә гијмәтли методики төвсијәләр, јаддашлар вә библиографик вәсаитләр һазырланыб нәшр едилди. Бунларын ичәрисиндә ашағыдакылары гејд етмәк олар:

М.Ф.Ахундов адына Азәрбајчан Дөвләт Китабханасынын тәртиб етдији "Кәнд тәсәррүфатынын механикләшдирилмәсинә адир әдәбијјатын тәблиғи" (1953, 16 с.); "Һејвандарлығ ферма-ларында сәјјар китабханаларын тәшкили (1954, 12с.), "Тарлаларда китабхана хидмәти тәшкили" (1954, 8с.); "Гарғыдалы вә онун кәнд тәсәррүфатында әһәмијјәти: әдәбијјат ичмалы (1955, 18 с.); "Мөһ-кәм јем базасынын јарадылмасы – һејвандарлығын сүр'әтлә артмасы үчүн зәрури шәртдир" (1955, 16 с.) вә с.

Кәстәрдијимиз методики мәктубларла јанашы Республика Дөвләт Китабханасы 1950-чи илләрин биринчи јарысында рајон вә кәнд китабханаларынын фәалијјәтинин тәкмилләшдирилмәси-нә даир бир сыра оријинал вәсаитләр чап етдириб јерләрә кәндәрилмишди. Мәсәлән:

1.Колхоз китабханачысына јаддаш (мүхтәсәр вәсаит).—Тәр-тиб едәнләр : Ә.Әлијев, М.Нәчәфова. — Бақы, 1950, 36 с.

2.Тағыјев Һ. Кәнддә китабхана иши. — Б., 1952, 44 с.

¹ Республика МН архиви, ф. 10, с.2, иш 118, в.7-8.

² Јенә орада.

3.Нәсенов Н. Колхоз вә кәнд китабханаларынын иш төчрүбәсиндән. Ред. Н.Рзагулиев. — Б., 1954, 59 с.

4.Онлуг тәснифат: Күтләви китабханалар үчүн \Тәртиб едәни: Ә.Әлиев; ред. Н.Тағыев. — Б., 1952, 54 с.

5.Район китабханалары / Тәртиб едәни: Ә.Хәләфов. — Б., 1956, 25 с.

Азәрбајчан Дөвләт Китабханасы ејни заманда район вә кәнд китабханалары фондларынын вә хусусән кәнд тәсәррүфаты әдәбијјаты фондларынын комплекләшдирилмәсинә кәмәк мөгсәдилә нүмунәви китаб каталоглары нәшр едирди. Бу китаб каталогларына мисал олараг бунлары кәстәрмәк олар:

1.Кәнд тәсәррүфатынын даһа да инкишаф етдирилмәси уғрунда: (төвсијә әдәбијјат каталогу) /Тәртиб едәни А.К.Гулиев; ред. Ә.Әлиев. — Б., 1954, 32 с.

2.Район вә кәнд китабханалары үчүн китаб каталогу (63 кәнд тәсәррүфаты) / Тәртиб едәни А.К.Гулиев. — Б., 1957. 52 с.

3.Район вә кәнд китабханалары үчүн китаб каталогу. Тәбиәт вә кәнд тәсәррүфаты шө'бәси. /Тәртиб едәни А.К.Гулиев. — Б., 1958, 96 с.

Белә китаб каталогларынын нәшри район вә кәнд китабханалары фондларынын чари вә ретроспектив комплекләшдирилмәсиндә, охучуларә мә'лумат-библиографија хидмәтиндә истифаде едилән олдуғча гијмәтли вәсаитләр иди. Бунларын васитәсилә район вә кәнд китабхана ишчиләри он ил әрзиндә Азәрбајчан вә рус дилләриндә кәнд тәсәррүфатынын бүтүн саһәләринә даир өлкәдә нәшр олунмуш китаб вә китабчалар һаггында әтрафлы библиографик мә'луматлар әлдә едир, өз фондларыны мувафиг әдәбијјатла тамамламаг вә охучуларә библиографик хидмәти даһа кејфијјәтли тәшкил етмәк имканлары әлдә едирдиләр. Китаб каталогларына әлавә олараг Дөвләт Китабханасы 1955-чи илдән методики төвсијәләрлә библиографик сијаһылары өзүндә бирләшдирән вә кәнд тәсәррүфатынын ајры-ајры саһәләринә һәср едилмиш вәсаитләр чап етдирмишди. Бунлардан:

1.Ипәкчилик /Тәртиб едәни З.Әлиев. — Б., 1955, 8 с.

2.Кәнд тәсәррүфатынын механикләшдирилмәси /Тәртиб едәни Ш.Әлијева. — Б., 1955, 12 с.

3.Чәјчылыг /Тәртиб едәни З.Әлиев. — Б., 1955, 8 с.

4.Памбыгчылыг /Тәртиб едәни Ш.Әфәндијева. — Б., 1955, 40 с.

5.Памбыгчылыг /Тәртиб едәни Н.Нәсенов. — Б., 1955, 32 с.

6.Тәрәвәзчилик /Тәртиб едәни Ә.Әлиев. — Б., 1955, 24 с. вә с нәшрләри кәстәрмәк олар.

Бүтүн бунлар район вә кәнд китабханаларында кәнд тәсәррүфаты саһәсиндә чалышан әмәкчиләрә китабхана хидмәтинин тәшкилини даһа мөгсәдјәнлү һәјата кечирмәк вәзифәләринә хидмәт едән методики библиографик вәсаитләр иди. 1953-чү илдә М.Ф.Ахундов адына Азәрбајчан Дөвләт Китабханасы "Азәрбајчан ССР күтләви китабханаларынын иш төчрүбәси" адлы хусуси бүллетенин нәшринә башламышды. Республиканын күтләви китабханаларында төтбиг едилән мүтәрәгги иш үсулларынын мүнтәзәм сурәтдә өјрәнилмәси вә тәблиғи саһәсиндә бу иш Дөвләт Китабханасы тәрәфиндән һәјата кечирилән илк тәшәббүс иди. Илдә 2 дөфә нәшр едилән бу бүллетен республиканын шөһәр, район вә кәнд китабханаларында охучуларә хидмәт ишиндә баш верән габагчыл иш үсулларыны тәсвир едирди. Тәәссүф ки, бүллетенин нәшри мадди-техники базанын зәифлији нәтичәсиндә ики илдән сонра чап олунмамышдыр.

Лакин М.Ф.Ахундов адына Азәрбајчан Дөвләт Китабханасынын кәнд әһалисинә китабхана хидмәтини јахшылашдырмаға јөнәлдилмиш методики фәалијјәти һеч дә методики вәсаитләрин, бүллетенләрин, төвсијәләрин һазырланмасы илә мөһдудлашмышды.

Бу дөврдә республикада китабханаларә методики рәһбәрлик ишиндә кејфијјәтчә јени, мүтәрәгги иш формасы мејдана чыхды ки, бу да әһалијә китабхана хидмәтинин актуал проблемләринә һәср едилмиш елми-методики сессияларын тәшкили иди.

Мүшавирә вә семинарлардан фәргли олараг елми-методик сессиялар китабхана ишинин актуал мәсәләләринин коллектив музакирәсинин даһа мүкәммәл формасы олуб, елми тәһлил вә үмумиләшдирмә мәсәләләрини гаршыја мөгсәд гојурду. Мә'лум олдуғу кими елми-методики сессияларә бир гајда олараг нәзәријјәчиләр вә төчрүби ишчиләр чәлб едилирди. Елми-методики сессиялардакы чыхышларын вә фикир мүбадиләсинин кедишиндә әһалијә китабхана хидмәтинин оптималлашдырылмасы саһәсиндә төвсијәләр һазырланыр вә гәбул едилирди.

Республика китабхана иши саһәсиндә илк елми-методики сессия 1954-чү илдә Нахчыван шөһәриндә "Китабханаларда кәнд тәсәррүфаты әдәбијјатынын тәблиғинин форма вә үсуллары"

мөвзусунда кечирилмишдир. Сессияја мухтар республиканын бүтүн рајонларындан 175 нөфөр китабхана ишчиси топлашмышды. Бунлар Нахчыван, Ордубад, Чулфа, Шаһбуз вә Норашен рајонларындан кәлән күтләви, МТС, совхоз вә дикәр китабханаларын нүмајәндәләри иди.¹ М.Ф.Ахундов адына Азәрбајчан Дөвләт Китабханасы тәрәфиндән тәшкил едилән вә дөрд күн давам едән сессиянын ишиндә республика Мәдәнијәт Назирлијинин, Республика Һәмкарлар Иттифагы мәдәнијәт шө'бәсинин, Кәнд Тәсәррүфаты Назирлијинин вә еләчә дө мухтар республиканын мұвафиг тәшкилатларынын мәс'ул ишчиләри иштирак едирдиләр. Сессиянын ичласларында 24 нөфөр шөһәр, рајон, кәнд, совхоз, колхоз, МТС китабханаларынын ишчиләри чыхыш едәрәк мухтар республиканын китабханаларында кәнд тәсәррүфаты әдәбијатынын тәблиғи сәһәсиндә әлдә едилмиш тәчрүбәдән бәһс етмишләр. Сессияда чыхыш едән республика Мәдәнијәт Назирлијинин нүмајәндәси М.Султанов, М.Ф.Ахундов адына Азәрбајчан Дөвләт Китабханасынын директору Һ.Гочајев ичласларда ирәли сүрүлән тәчрүби вә методики мәсәләләри үмумиләшдирәрәк, мухтар республиканын китабханалары үчүн јени вәзифәләр мөјјәнләшдирдиләр. Сессия мухтар республиканын китабханаларында кәнд тәсәррүфаты әдәбијатынын тәблиғинин јахшылашдырылмасына даир төвсияләр гәбул етди.

Китабхана ишинә даир илк елми-методики сессиянын тәшкилиндә мұвафиг тәчрүбә әлдә етмиш Республика Дөвләт Китабханасы 1955-чи илдә даһа ики сессия —Губа вә Көјчәј рајонларында “Мүасир дөврдә рајон вә кәнд китабханаларында кәнд тәсәррүфаты әдәбијатынын тәблиғи мәсәләләри” мөвзусунда 2 күнлүк сессиялар тәшкил етмишди.² Губада кечирилән сессиянын ишинә беш әтраф рајондан 60 нөфөр китабхана ишчиси дө'вәт олунмушду. Губа вә Көјчәј рајонларында ашағыдакы мөвзуларда мө'рузәләр олмушду:

1.Мүасир дөврдә рајон вә кәнд китабханаларында кәнд тәсәррүфаты әдәбијатынын тәблиғинин јахшылашдырылмасы мәсәләләри.

¹ Самедова М. Азербайджанская республиканская библиотека им. М.Ф.Ахундова (Опыт работы). — Б., 1959. С. 51—52.

² М.Ф.Ахундов адына АДК-нын архиви. Ф. I., иш 49, в. 1—10.

2.Кәнд тәсәррүфаты габагчыларынын иш тәчрүбәләринә даир әдәбијатын тәблиғ едилмәси үсуллары.

3.Һејвандарлыға даир әдәбијатын ичмалы;

4.Рајон китабханаларынын кәнд вә колхоз китабханаларына көмәји.

Бир ајлыг фасилә илә кечирилән һәр ики сессияда әсас мө'рузәләри М.Ф.Ахундов адына Азәрбајчан Дөвләт Китабханасынын директор мұавини М.Х.Сәмәдова, баш китабханачылар Ә.Әлијев, А.К.Гулијев вә Б.Гасымов етмишләр.

Сессияларда рајон вә кәнд китабханачылары хүсусилә фәргләнмишләр. Белә ки, Губа рајону китабхана ишчиләринин елми-методики сессиясында Губа рајону мәркәзи китабханасынын мүдири Ч.Ајдынбөјова, Гусар рајону мәркәзи китабханасынын мүдири Г.Мәммәдова, Гонагкәнд рајон китабханасынын вә кәнд китабханаларынын мүдирләри кәнд тәсәррүфаты әдәбијатынын тәблиғинә даир марағлы чыхышлар етмишләр.¹

Көјчәј рајон китабхана ишчиләринин сессиясында бир чох кәнд китабханаларынын мүдирләри памбыгчылыға даир әдәбијатын тәблиғиндә әлдә едилмиш марағлы тәчрүбәләрдән данышмышлар.

Үмумијәтлә, Губа вә Көјчәј рајонларында кечирилән сессияларда јерли иш тәчрүбәләринин өјрәнилмәсинә вә тәблиғинә кениш јер верилмишдир. Шүбһәсиз ки, 50-чи илләрдә китабхана хидмәтинин актуал проблемләринә һәср едилмиш елми-методики сессиялар республикада китабханалара методики рәһбәрлик системинин кејфијәтчә јени мәрһәләјә дахил олмасыны, методики тәдбирләрдә елми базанын формалашмасыны сүбут едирди.

50-чи илләрин икинчи јарысы өлкәнин һәјатында бир сыра әламәтдар һадисәләрлә зәнкин олду. Шәхсијәтә пәрәстиш вә онун нәтичәләрини арадан галдырмаг јолунда һәјата кечирилән партија вә дөвләт тәдбирләри шүбһәсиз ки, бүтүн сәһәләрдә олдуғу кими китабхана иши сәһәсиндә дө өз мүсбәт нәтичәләрини верирди. Күнаһсыз олараг тә'ғиб едилмиш минләрчә вәтән-пәрвәрин, о чүмләдән көркәмли елм, мәдәнијәт хадимләринин, јазычы вә шаирләрин бәрпа вә чап олунмуш әсәрләри һесабына китабханалар өз фондларыны кејли зәнкинләшдирмишди. Бу дөврдә китаб нәшри илә јанашы республикамызда гәзет вә

¹ М.Ф.Ахундов адына АДК-нын архиви, ф. I, иш 49, в. 12—22.

журналларын сайынын, тиражынын артмасы, kitab нәшринин нүсхә вә ад е'тибарилә чоxалмасы kitabxана фондунун инкишафына мүсбәт тә'сир етди. Бундан әлавә kitabxаначылыг фәалијјәтинин мәзунунда бир сыра кәмијјәт вә кејфијјәт дәјишикликләри баш верирди. 1952—1958-чи илләрдә республикада kitabxана шәбәкәси сүр'әтлә инкишаф едирди. Бу дөврдә "тәхминән һәр ил республикада 50-дән артыг мүсбәтил күтләви kitabxана јарадылды. Республиканын шәһәр вә рајон мәркәзләриндә kitabxана шәбәкәси сабитләшдијиндән јени kitabxаналар әсасән кәнд јерләриндә ачылырды. Бәјүк кәндләрдә вә јашајыш мәнәтәгәләриндә мүсбәтил, кичик кәндләрдә исә клуб kitabxаналары тәшкил едилирди".¹

1958-чи илин әввәлине олан мә'лумата кәрә, республикада 20 милјон нүсхә kitab фондуна малик олан 5.776 kitabxана вар иди. Тәкчә 1957-чи илдә 412 јени kitabxана јарадылмыш, kitab фонду исә 1 милјон нүсхә артмышды.² 1957-чи илдә јалныз Мәдәнијјәт Назирлији системиндә олан күтләви kitabxаналар 586,9 охучуја хидмәт етмиш вә онлара 13.899.600 нүсхә kitab вермишди. Мүгајисә үчүн кәстәрәк ки, һәр охучуја дүшән kitab верилиши 1957-чи илдә 23-ә чатмышды.³

50-чи илләрин икинчи јарысында kitabxаналарын әһалинин маарифләnmәсиндә, республиканын мәдәни, елми-техники инкишафында ролу даһа да күчләнмишди. Бу дөврдә кәнд рајонлары илә јанашы республиканын икинчи сәнајә мәркәзи олан Кәнчәдә, јени фомалашан сәнајә мәркәзләриндән Сумгајытда вә Минкәчевирдә дә kitabxаналар инкишаф едир, охучулар хидмәтин форма вә мәзмуну тәкмилләшдирилирди. 1958-чи илдә Кәнчәдә 85, Минкәчевирдә 4, Сумгајытда исә 14 шәһәр kitabxанасы фәалијјәт кәстәрирди.⁴ Тәдгиг олунан дөврдә Бақы вә онун рајонларында да шәһәр әһалисинә kitabxана хидмәтинин тәшкили саһәсиндә нәзәрә чарпан наилијјәтләр әлдә едилмишди. Әкәр 1950-чи илдә Бақыда 1.497 млн. kitab фондуна малик олан 137 kitabxана вар идисә, 1958-чи илдә онларын сајы 171-ә, kitab

¹ Хәләфов А.А. Азәрбајчанда kitabxана ишинин тарихи. — Б., 1974. с. 198.

² Јенә орада.

³ Јенә орада. с. 199.

⁴ Народное строительство Азерб. ССР: Статистический сборник. — Б., 1961. с. 91.

фонду исә 4.065 млн. нүсхәјә чатмышды.¹ Бунлардан 63-ү кениш әһали күтләсинә хидмәт едән дөвләт kitabxаналары иди. 1958-чи илдә Бақы шәһәри күтләви kitabxаналарында kitab фонду, охучулара kitab верилиши 1953-чү илә нисбәтән тәгрибән ики дөфә артмышды.²

Нәзәрдән кечирдијимиз дөврдә әһалијә kitabxана хидмәтинин тәшкилиндә, охучуларла ишдә күтләви тәдбирләрин јени формаларынын мејдана кәлмәси kitabxана ишинин даһа чанлы вә динамик тәшкилинә шәраит јарадырды. Бу бахымдан kitabxаналарда даим фәалијјәт кәстәрән лекториялар, мәдәнијјәт университетләри, елм, мәдәнијјәт, инчәсәнәт вә әдәбијјат хадимләри, мүһарибә вә әмәк ветеранлары илә көрүшләр, суал-чаваб кечәләри, әдәби ојунлар, мусиги ахшамлары, сәһәрчикләр, диспутлар кениш охучу күтләләрини, хүсусилә кәнчләри kitabxанаја вә мүталијә чәлб етмәјин сәмәрәли васитәсинә чеврилирди. Бу дөврдә Азәрбајчан kitabxаналарында методики мәркәзләрин тәшәббүсү илә ачыг рәф үсулу кениш тәтбиг олунмаға башламышды. Kitabxана хидмәтинин илк демократик формаларындан олан бу үсул охучулар хидмәт ишини даһа да јахшылашдырыр, kitab сәрвәтләри илә бағлы билаваситә таньш олмаг, лазыми kitabлары һеч бир манеә олмадан сәрбәст сурәтдә сечмәк үчүн кениш имканлар ачырды. Ачыг рәф үсулу ејни заманда kitabxаначылар үчүн дә һәр бир охучу илә фәрди ишләмәк, онун мүталиә марағыны өјрәнмәк вә бу просеси идарә етмәк ишиндә мүһүм шәраит јарадырды.

50-чи илләрин икинчи јарысында әһалијә kitabxана хидмәтиндә баш верән мүсбәт мејлләрин әсас сәбәби ондан ибарәт иди ки, Азәрбајчан дөвләти, онун мувафиг идарәләри вә илк нөвбәдә республика Мәдәнијјәт Назирлији тәрәфиндән kitabxана ишинин инкишафына хүсуси дигтәт кәстәрилирди. Kitabxана шәбәкәсинин артмасы, kitabxаналарын мадди-техники базасынын тәдричән мөһкәмләнмәси бу дөврүн сәчијјәви хүсусијјәтләриндән иди. Тәкчә буну кәстәрмәк кифајәтдир ки, әкәр 1946-чы илдә республикада мәдәни-маариф ишинин, о чүмләдән kitabxана ишинин инкишафына 25 млн. манат ајрылмышдыса, 1953-чү илдә 35 млн. манат, 1958-чи илдә исә 48

¹ Баку в цифрах: Статистический сборник. — Б., 1967. С. 87.

² Хәләфов А.А. Азәрбајчанда kitabxана ишинин тарихи. — Б., 1974. С.206.

млн. манат ажрылмышды.¹ Бу вәсаитин тәгрибән 40 фаизи китабханаларын инкишафына сәрф едилирди. Икинчи башлыча сәбәб 50-чи илләрдә республикада китабханачы кадрларын, илк нөвбәдә али төһсилли китабханачы кадрларын һазырланмасында мејдана кәлән мүсбәт мејлләр иди. 1953—1958-чи илләрдә республикада орта төһсилли китабханачы кадрларын һазырланмасы хејли артмыш, 1953-чү илдән башлајараг Азәрбајчанда илк пешәкар али төһсилли китабханачы кадрлар нәсли формалашмаға башламышды. Белә ки, 1947-чи илдән фәалијјәтә башлајан М.Ә.Рәсулзадә адына БДУ-нун китабханачылыг шө'бәси 1953-чү илдән е'тибарән республиканын китабханаларына һәр ил орта һесабла 20—22 нәфәр али төһсилли китабханачы-библиограф пешәсинә јијәләмиш мүтәхәссис кәндәриди. 1955-чи илдән е'тибарән гијаби шө'бәнин тәшкили вә һәр ил бу шө'бәјә 50 нәфәрә јахын тәләбә гәбулу китабханаларын али төһсилли кадр тә'минатында олдугча әһәмијјәтли һадисә иди.² Бунунла јанашы, бу дөврдә Москва вә Санкт-Петербург китабханачылыг институтларынын әјани шө'бәсини 6 нәфәр, гијаби шө'бәсини исә 13 нәфәр битирмишди вә бу кәнч кадрлар республикамызын мүхтәлиф китабханаларында чалышырдылар.

Али төһсилли пешәкар китабханачылар социал-сијаси вә гуманитар саһәләрдә һәртәрәфли савады, китабханашүнаслыг вә библиографија үзрә дәрин нәзәри вә тәчрүби һазырлыгы, сләчә дә китаб үзәриндә мүнтәзәм ишләмәк вәрдишләри олан мүтәхәссисләр иди. Шүбһәсиз ки, бу кадрлар китабхана сәрвәтләринин кениш охучу күтләләринә, мүтәхәссисләрә, елми ишчиләрә чатдырылмасында вә бүтөвлүкдә китабхана тәчрүбәсинин өјрәнилмәси, үмумиләшдирилмәси вә јајылмасынад, елми тәдгигат вә методики ишин тәшкилиндә фәал иштирак едилдиләр.

Нәһајәт, 50-чи илләрин икинчи јарысында республикада әһалијә китабхана хидмәти просесиндә баш верән мүсбәт мејлләрин үчүнчү сәбәби кәстәрдијимиз амилләрдән доған зәрурәт кими китабхана ишинә методики рәһбәрлик системинин даһа кениш вүс'әт алмасы вә тәкмилләшмәси иди. Бу дөврдә китабхана ишинә методики рәһбәрлик артыг нәзәри-елми сәвијјәјә вә тәчрүби ишин үмумиләшдирилмәси, тәһлили вә

¹ Культурное строительство Азерб. ССР: Статистический сборник. — Б., 1961. С. 21.

² Хәләфова А.А. Азәрбајчанда китабханачылыг төһсилнин инкишафы. — Б., Маариф, 1987. С. 20

тәтбиги бахымындан јени мәрһәләјә дахил олурду. Бу илләрдә танымыш вә зәнкин тәчрүбәјә малик китабхана ишчиләри илә јанашы али төһсилли кәнч мүтәхәссисләр дә методики ишин тәшкилиндә јахындан иштирак едилдиләр. Бунларын ичәрисиндә А.А.Хәләфов, Ә.Т.Хәләфов, Б.Абдуллајев, Р.Ә.Казымов, З.Һ.Әлијев, Һ.Б.Һәсәнов, С.Әлијев, Т.Ф.Гулијев, Е.М.Бәдәлов, С.М.Рзајев, Ә.Гулијев, М.Һәсәнов вә башгалары 50-чи илләрин али төһсилли кәнч мүтәхәссисләри кими китабхана ишинин үмуми инкишафында, елми-тәдгигат ишләринин вә елми-методики рәһбәрлијин формалашмасы вә инкишафында мүстәсна рол ојнамышлар.

50-чи илләрин икинчи јарысында китабхана ишинә методики рәһбәрлик системинин башлыча вәзифәси китабхана тәчрүбәсинин инкишафына мүсбәт тә'сир кәстәрмәк, бу саһәдә баш верән мүтәрәгги иш үсулларыны дәриндән тәһлил етмәк, үмумиләшдирмәк вә бүтүн китабханаларын фәалијјәтинә тәтбиг етмәкдән ибарәт иди. Бу дөврдә дөвләт китабхана шәбәкәләринә методики рәһбәрлик јенә әсасән М.Ф.Ахундов адына Азәрбајчан Дөвләт Китабханасы, Мәдәнијјәт Назирлији вә 1955-чи илдән шәһәр вә рајон мәдәнијјәт шө'бәләри нәздиндә олан хүсуси тә'лиматчылар тәрәфиндән һәјата кечирилди. Шүбһәсиз ки, методики фәалијјәт системиндә республика китабханасы елми-методики мәркәз кими апарычы рол ојнајырды. Бу илләрдә республика китабханасынын методикабинәсиндә Ә.Т.Хәләфов, Р.Ә.Казымов, Һ.Б.Һәсәнов кими али төһсилли мүтәхәссисләр китабхананын диқәр шө'бәләриндә чалышан тәчрүбәли китабхана ишчиләри илә биркә елми-тәдгигат вә методики рәһбәрлик ишинин тәшкили саһәсиндә јарадычы фәалијјәт кәстәридиләр. Бу дөврдә республика Мәдәнијјәт Назирлији китабханалара методики рәһбәрлијин истигамәтвәричи вә тәшкиледичи органы кими фәалијјәт кәстәриди. 1954—1958-чи илләрдә республика Мәдәнијјәт Назирлијинин коллекија ичласларында дөвләт китабхана шәбәкәсинин вәзијјәти 49 дәфә мүзакирә едилмиш, мөвчуд нөгсанларын арадан галдырылмасына даир мұвафиг гәрарлар гәбул едилмишди. Бу гәрарларын демәк олар ки, һамысында китабханалара методики рәһбәрлик ишинин мәзмунуна, форма вә үсулларынын тәкмилләшдирилмәсинә даир хүсуси кәстәришләр олмушду.¹

¹ Азәрбајчан Дөвләт сијаси партијалар вә ичтимаи тиәшкилатларын архиви. Ф. 1., св., 362, иш 70, в. 198—208.

1955—1958-чи илләрдә М.Ф.Ахундов адына Азәрбајҗан Дөвләт Китабханасынын методики фәалијәти мәзмунча зәнкинләшмишди. Дөвләт Китабханасынын методики фәалијәтиндә е'замијәләрдән, методики мәктублардан, дикәр тә'лимат сәнәдләриндән, ихтисасартырма курсларыннан, семинарлардан, елми сессиялардан вә конфранслардан даһа кениш истифадә едилирди. Китабхананын Бакыда вә республиканын мүхтәлиф рајонларында кечирдији зона мүшавирәләринин елми-методики сәвијјәси хејли жүксәлмишди. Белә мүшавирәләрдә китабханашүнаслыг вә библиография кабинетинин мүтәхәссисләри елми-методики мә'рузәләрлә чыхыш едилдиләр. Методкабинәнин тәртиб етдији китабхана чыкатлары, фотодиаграмлар, фото-монтажлар рајон вә кәнд китабханалары үчүн чох гижмәтли тәблиғат васитәләри иди.¹

Апарылан һесаблаамалар көстәрир ки, 1955—1958-чи илләрдә М.Ф.Ахундов адына Дөвләт Китабханасынын методкабинәси тәрәфиндән 90 методики мәктуб, 102 е'замијә, 26 семинар, мүшавирә вә конфранс тәшкил едилмишдир.² Тәкчә 1958-чи илдә методкабинә 2 рајонларарасы семинар, 4 методики мүшавирә, 11 методики мәктуб, 20 төвсијә сијаһысы, 6 методики вәсаит һазырламыш, 25 е'замијә тәшкил етмишди.³

50-чи илләрин икинчи јарысында методики рәһбәрлик ишиндә рајонларарасы зона мүшавирәләри, семинар вә конфранслара хүсуси әһәмијәт верилирди. Әһалијә китабхана хидмәтинин актуал проблемләринә, тарихи һадисәләрә, көркәмли шәхсијәтләрин һәјат вә јарадычылығына, ичтимаи-сијаси компанијалара һәср олуна јығынчаглар китабхана ишчиләри арасында үнсијәт, тәчрүбә мүбадиләси, актуал вәзифәләрин коллектив мүзакирәсинин мүһүм формасы кими, шүбһәсиз ки, китабханаларарасы әләгәләрин јарадылмасы бахымындан олдуҗа әһәмијәтли иди.

Әсас вәзифәси актуал тәчрүбә мәсәләләринин биркә мүзакирә едилмәсиндән вә охучулара хидмәт сәһәсиндә тәчрүбә мүбадиләсиндән ибарәт олан методики семинар, мүшавирә вә конфранслар китабхана ишчиләринин пешә сәвијјәсинин артырылмасы үчүн әсл мәктәб ролуну ојнајырды. Мүзакирә олуна мәсәләләрин һазырланмасында методистләрлә јанашы јерләрдә фәалијәт көстәрән

¹ Хәләфов А.А. Азәрбајҗанда китабхана ишинин тарихи. — Б., 1974. С. 231.

² М.Ф.Ахундов адына АДК-нын архиви ф. 1., иш 5А, в. 12; иш 29, в. 74; иш 58, в. 12; иш 49, в. 17—18.

³ М.Ф.Ахундов адына АДК-нын архиви. Ф. 1., иш 62, в. 1—12.

китабханачыларын билаваситә иштиракы нәинки китабхана ишчиләринин пешә билик даирәсини кенишләндирир, ејни заманда мөвчуд габагчыл тәчрүбәни, китабхана ишинин маһијәтини даһа дәриндән мәнимсәмәкдә вә тәшкилатчылыг вәрдишләринә јијәләнмәкдә онлара јахындан көмәк едилди.

1957—1958-чи илләрдә Ағдам, Ләнкәран вә Кәнчә шәһәрләриндә кечирилән китабхана ишчиләринин зона семинар-мүшавирәләри бунлара мисал ола биләр. Бу семинар-мүшавирәләр Мәдәнијәт Назирлијинин мәдәни-маариф мүәссисәләри идарәсинин китабханачылыг шө'бәси вә методкабинәси илә бирликдә тәшкил едилмишди.

1957-чи ил сентјабр ајында Ағдамда кечирилмиш Гарабағ зонасы китабхана ишчиләринин семинар-мүшавирәсиндә 8 мә'рузә динләнилмиш вә ики күн әрзиндә 24 чыхыш едилмишди. Әсас мә'рузәләрлә М.Ф.Ахундов адына Азәрбајҗан Дөвләт Китабханасынын ишчиләри Ә.Әлијев ("Ичтимаи-сијаси әдәбијјатын тәблиғи"), һ.Һәсәнов ("Габагчыл кәнд тәсәррүфаты ишчиләри һаггында әдәбијјатын тәблиғи-үсуллары"), Ә.Хәләфов ("Китабханаларда бәди әдәбијјатын тәблиғи") вә с. натигләр чыхыш етмишләр.¹ Дикәр семинар мүшавирәләрдән фәрғли оларағ Ағдам мүшавирәсиндә јерли иш тәчрүбәсинин өјрәнилмәсинә вә республикада кениш јайылмасына хүсуси диггәт јетирилди. Белә ки, мүшавирәдә Шуша шәһәр китабханасынын мүдири С.Һачыјева, Ағдам МТС-нин китабхана мүдири Т.Садыхова, Фүзули рајон ушаг китабханасынын мүдири М.Исмајылова вә б. габагчыл китабханачыларын апардыглары тәчрүбә мүбадиләси мүшавирә иштиракчылары тәрәфиндән марагла гаршыланмышды.²

50-чи илләрин икинчи јарысында М.Ф.Ахундов адына Азәрбајҗан Дөвләт Китабханасынын методики фәалијәтиндә ајон вә кәнд китабханаларына әмәли көмәклә јанашы билаваситә китабханачыларын өзләринин ихтисасларынын зәнкинләшмәсинә хүсуси диггәт јетирилди. Бу да о дөвр үчүн тәбии бир просес иди. Чүнки республикада методики мәркәз функцијасыны јеринә јетирән китабхананын, шүбһәсиз ки, һазырлыглы, китабхана ишинин мүасир проблемләрини дәриндән мәнимсәмиш, әһалијә

¹ Самедова М. Азәрбајҗанская республиканская библиотека им. М.Ф.Ахундова. — Б., 1959. С. 55—56.

² М.Ф.Ахундов адына АДК-нын архиви, ф. 1., иш 49, св. 17—20.

китабхана хидмәтини сәмәрәли тәшкил етмәк имканы олан ишчиләрә ештиҗачы дујулурду.

Бу мөгсәдлә вахташыры китабхананын методшурасында ишчиләрин ихтисасынын артырымасына јөнәлмиш тәдбирләр музакирә едилир вә һәјата кечириширди. Јалныз 1955—1958-чи илләрдә М.Ф.Ахундов адына китабхананын әмәкдашлары 24 нәзәри семинар, 194 китаб ичмалы, 46 габагчыл иш тәчрүбәси һаггында мә'лумат тәшкил етмишдиләр.¹ Мөвзу актуаллыгы илә сечилән семинар-мүшавирәләрдә китабханачылыг тәчрүбәсинин ән актуал мәсәләләринә даир фикир мүбадиләси апарылырды. Бунларә мисал оларәг “Библиографик ичмалларын тәртиби методикасы”, “Елми-техники әдәбијатын тәблиғи үсуллары”, “Елми ишчиләрә китабхана хидмәти”, “Охучулар арасында библиографик биликләрин тәблиғи” вә с.² көстәрмәк олар. Бу тәдбирләрин һәјата кечирилмәси республикамызын бүтүн дәвләт китабханаларынын ишинә өзүнүн мүсбәт тә'сирини көстәрди. Јалныз 1958-чи илдә Дәвләт Китабханасы методкабинәси 32 методики мәктуб, 25 с'замижә, 11 адда методик вә библиографик вәсаит тәртиб етмишди.³

Үмумијјәтлә, 1955—1958-чи илләрдә республикамызда китабхана ишинә даир 46 методики вә библиографик вәсаит бурахылмышды ки, бунлар да китабхана ишинин сәмәрәли тәшкилинә, оларын фәалијјәтинин тәкмилләшдирилмәсинә мүсбәт тә'сир көстәрмишдир.

Нәзәрдән кечирдијимиз илләрдә мејдана кәлән методик вәсаитләр системиндә дөврүн ичтимаи-сијәси һадисәләринә даир вәсаитләрлә јанашы китабхана хидмәтиндә габагчыл иш тәчрүбәсини тәблиғ едән вәсаитләр дә чап едилирди. Бунлардан ашагыдакылары нүмунә көстәрмәк олар;

1.Һәсәнов Һ. Колхоз вә кәнд китабханасынын иш тәчрүбәсиндән /ред. Һ.А.Рзагулијев. — Б., 1957, 59 с.

2.Рајон китабханасы /тәртиб едәни Ә.Хәләфов.—Б., 1957. 64 с.

3.Хәләфов Ә. Ушаг вә мәктәб китабханаларына көмәк. — Б., 1958, 64 с.

¹ М.Ф.Ахундов адына АДК-нын архиви, ф. 1, иш 49, в. 21—24.

² Сәмәдова М. Азербайджан Республик. библиотека им. М.Ф.Ахундова. — Б., 1959, с. 60—61.

³ М.Ф.Ахундов адына АДК-нын архиви, ф. 1., иш 49, в. 17—18.

4.Кәнд китабханаларында гәзет вә журналларә апарылан иш /тәртиб едәни Г.Мәммәдов. —Б., 1956. 32 с.

5.Сәмәдова М., Нәчәфов М. Ушаг вә мәктәб китабханаларына көмәк. — Б., 1957, 56 с.

Беләликлә, 50-чи илләрдә республикамызда дәвләт китабханаларына методики рәһбәрлик смистеминдә әсәсли көмијјәт вә кејфијјәт дәјишкликләри баш верирди.